

Sygn. akt II CK 319/04

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 9 grudnia 2004 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Marian Kocon

Protokolant Anna Banasiuk

w sprawie z powództwa A.J. i H.J.

przeciwko A.J.

o rozwiązanie umowy przekazania gospodarstwa rolnego,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 9 grudnia 2004 r.,

kasacji powodów od wyroku Sądu Okręgowego w P.

z dnia 9 stycznia 2004 r., sygn. akt [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w P. do ponownego rozpoznania
i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Rejonowy wyrokiem z dnia 19 maja 2003 r. oddalił powództwo powodów – A. i H.J. wniesione przeciwko A.J. o rozwiązanie umowy o przeniesienie własności gospodarstwa rolnego, zawartą na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (t.j. Dz. U z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.). Rozstrzygnięcie to oparto na następujących ustaleniach.

W dniu 1 grudnia 1988 r. powodowie (małżonkowie) na podstawie umowy notarialnej przenieśli własność gospodarstwa rolnego wraz z całym inwentarzem i maszynami na rzecz pozwanego (syna). W umowie tej ustanowione zostało na rzecz powodów prawo dożywocia i bezpłatną służebność mieszkania. W dniu 18 maja 2001 r. pozwany sprzedał osobom trzecim część gospodarstwa rolnego (działkę nr 661 o pow. 2.95.0 ha). Obecnie pozwany nie utrzymuje kontaktów z powodami (rodzicami) z uwagi na głęboki konflikt z ojcem, a konflikt ten powstał głównie z uwagi różnicy zdań, co do sposobu prowadzenia gospodarstwa rolnego przez następcę. Między stronami dochodziło do częstych awantur, interweniowała często policja. W ocenie Sądu Rejonowego, zebrany w sprawie materiał dowodowy nie uzasadniał rozwiązania umowy z dnia 1 grudnia 1988 r., na podstawie art. 89 pkt 1-3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. Sąd ten badał czy działania lub zaniechania pozwanego mogły być oceniane jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego i doszedł do ostatecznego wniosku, że długotrwały konflikt pomiędzy powodem i pozwanym został zawiniony przez obie strony. Zachowanie jednej z nich stanowiło zazwyczaj reakcję na zachowanie się drugiej strony.

Apelacja powodów została oddalona, Sąd drugiej instancji podzielił, prawidłowe jego zdaniem, ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego. Zebrany w sprawie materiał dowodowy nie usprawiedliwiał oceny, że po stronie pozwanego następcy istniały okoliczności pozwalające na rozwiązanie umowy, przenoszącą własność gospodarstwa rolnego (art. 89 ustawy z dnia 20 grudnia

1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników). Sąd Apelacyjny stwierdził, że między stronami sporu istnieje niewłaściwy układ stosunków, ale za zaistniałą sytuacją nie może w całości ponosić winy pozwany. Nie zostało wykazane przez stronę powodową twierdzenie, że pozwany swoim zachowaniem się doprowadził do pogorszenia stanu zdrowia rodziców, ponieważ takie pogorszenie mogło być wynikiem naturalnego upływu czasu.

W kasacji powodów podniesiono zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. oraz zarzut naruszenia art. 89 pkt 1-3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. (Dz. U. z 1998 r. nr 7, poz. 25 ze zm.). W rezultacie skarżący wnosili o zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie wniesionego powództwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Treść uzasadnienia zaskarżonego wyroku wskazuje na to, że Sąd Apelacyjny w sposób istotny zawęził zakres ustaleń faktycznych, pozwalających w sposób właściwy ustalić istnienie przesłanek uzasadniających rozwiązanie umowy przenoszącej własność gospodarstwa na następcę strony powodowej, określonych w art. 89 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm. cyt. dalej jako – ustawa z 1990 r.). Ograniczył się bowiem do stwierdzenia, że między stronami ukształtował się „niewłaściwy układ stosunków” oraz oceniał przyczyny tego stanu rzeczy. Badał także to, czy pozwany swym zachowaniem przyczynił się do obecnego, złego stanu zdrowia powodów (rodziców). W konkluzji uznał, że nie zachodziła przesłanka uzasadniająca rozwiązanie wspomnianej umowy przewidziana w art. 89 pkt 1 ustawy z 1990 r. (fakt uporczywego postępowania wobec rolników w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego).

Należy jednak zwrócić uwagę na to, że w toku postępowania strona powodowa żądała rozwiązania umowy w oparciu o wszystkie podstawy wymienione w art. 89 pkt 1-3 ustawy z 1990 r., w tym także – w związku z uporczywym, w ocenie powodów, nie wywiązywaniem się pozwanego następcy ze swoich obowiązków względem rolnika, wynikających z umowy lub przepisów prawa (art. 89 pkt 3 ustawy z 1990 r.). Na potrzebę takiej płaszczyzny oceny podstaw roszczenia powodów zwracano też uwagę w ich apelacji, aczkolwiek płaszczyzna ta nie została jednak odpowiednio wyeksponowana w zarzutach apelacyjnych (k. 161-164 akt sprawy). Co więcej,

Sąd Apelacyjny w ogóle nie dokonywał ustaleń dotyczących istnienia, zakresu wspomnianych powinności, zagadnienia ich wykonywania, konsekwencji ich ewentualnego niewykonywania. Tymczasem w razie zawarcia umowy przeniesienia własności gospodarstwa rolnego na następcę też następcę z reguły obciąża odpowiedni katalog wspomnianych powinności wobec rolnika. Zgodnie z art. 88 ust. 1 ustawy z 1990 r., jeżeli w umowie z następcą nie postanowiono inaczej, rolnik – po przeniesieniu własności gospodarstwa rolnego na następcę – może żądać od niego świadczeń przewidzianych w art. 908 § 1 k.c., w zakresie uzasadnionym potrzebami rolnika i członków jego rodziny oraz warunkami majątkowymi i osobistymi następcy. W umowie z dnia 1 marca 1988 r. określono obowiązki pozwanego wobec powodów – rodziców (§ 3). Chodzi o dożywotnią i bezpłatną służebność mieszkania, składającą się z jednego pokoju z prawem korzystania z kuchni, urządzeń sanitarnych, bezpłatne ogrzewanie i oświetlenie, swobodne poruszanie się po nieruchomości, przyjmowanie gości, uprawnienie do korzystania z 0,30 ha gruntu do własnego użytku.

Zebrany w sprawie materiał dowodowy wskazywać może na to, że niektóre z ciążących na pozwanym obowiązki wobec powodów (rolników) nie były wykonywane (przynajmniej w pewnym okresie) lub były wykonywane nienależycie. Z twierdzeń powodów nie wynika to, że pozwany został w wyniku stosownego porozumienia stron zwolniony przynajmniej z niektórych obowiązków lub, że wygasły one z innych przyczyn (np. stały się bezprzedmiotowe). Pozwany sprzedał prawie połowę pierwotnie nabytego od powodów gospodarstwa rolnego innym osobom, pozostałą część gospodarstwa rolnego wydzierżawił. Zeznania kilku świadków mogą wskazywać na obecny stan gospodarstwa rolnego, kilkanaście lat po nabyciu własności, o trosce pozwanego o los powodów (rodziców). Opis warunków bytowych powodów (w listopadzie 2002 r.) przedstawiony został w „oświadczeniu” pielęgniarki środowiskowo-rodzinnej z dnia 14 listopada 2002 r. i może znajdować potwierdzenie w zeznaniach niektórych świadków. Trzeba wyraźnie zaznaczyć to, że nawet stwierdzony przez oba Sądy głęboki konflikt między stronami (niewłaściwy układ stosunków osobistych między nimi) nie mógł prowadzić do uwolnienia pozwanego ze wspomnianych wcześniej, obciążających go

obowiązków wobec rodziców. Nie wykonywanie lub nienależyte wykonywanie przez pozwanego obowiązków, związanych z nabyciem gospodarstwa rolnego od powodów, może też w innym świetle przedstawiać przyczyny wspomnianego konfliktu stron. W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku przyczyn takiego konfliktu dopatrywano się jedynie w braku wzajemnych ustępstw ze strony ojca i syna.

Z przedstawionych względów należało przyjąć, że w kasacji trafnie zarzucono naruszenie art. 89 ustawy z 1990 r. Naruszenie to polegało na tym, że Sąd drugiej instancji uznał żądanie powodów za bezpodstawne, nie dokonując odpowiednio poszerzonych ustaleń faktycznych i następnie ich oceny z punktu widzenia wszystkich przesłanek wynikających z art. 89 ustawy z 1990 r. Uzasadniało to uchylene zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji (art. 393¹³ § 1 k.p.c.).